

Dagprogramma

Speciaal (voor) verticaal

Versterken kwaliteit verticale groepen

Colofon

Uitgever: JSO Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en ontwikkeling
Tekst: Isolde Verburgt, JSO
Datum uitgave: mei 2011

Met dank aan:

Pilotlocaties

- Kinderopvang Bim Bam, Naaldwijk
- Quadrant Kindercentra - Kinderdagverblijf de Harlekijn, Gouda
- Kinderopvang Snoopy, Leimuiden
- Kinderopvang Octopus - KDV Joriaantje, Delft
- Kinderopvang Octopus - KDV Ukkepuk, Delft

Klankbordgroep

- Stichting Kinderopvang Barendrecht - Kok van der Meer
- NJi - Liesbeth Schreuder en Su'en Kwok
- JSO - Karin Vroonhof
- CMO Spectrum - Greet Tuczec en Thecla Brouwer

Bezoekadres: JSO Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en ontwikkeling
Nieuwe Gouwe Westzijde 1
2802 AN Gouda
T 0182 547888
F 0182 547889
E info@jso.nl
www.jso.nl

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Copyright © 2011 JSO Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en ontwikkeling

Uit deze uitgave mag niets worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, retrieval systemen of op welke andere wijze dan ook zonder toestemming van JSO.

Inhoudsopgave

1. Speciaal (voor) verticaal - Versterken kwaliteit verticale groepen	5
1.1 Inleiding.....	5
1.2 Praktische instrumenten en producten	6
1.3 Handleiding voor het dagprogramma	7
2. Een goed dagschema	9
2.1 Dagritme en leeftijd	9
3. Organisatie dagprogramma	11
4. Overgangen en rituelen	13
5. Activiteiten	15
6. Ontwikkelen dagprogramma	17
6.1 Open deuren beleid	17
6.2 SPIN-methode	19
6.3 SLICE	20
7. Hoe een dagprogramma ontwikkelen?.....	21
8. Geraadpleegde bronnen	23
9. Meer lezen en verder aan de slag	25
Bijlagen	
Bijlage 1 Checklist dagprogramma	27
Bijlage 2 Checklist open deuren beleid.....	31
Bijlage 3 Invullen van de SPIN.....	33
Bijlage 4 Werkblad SPIN in tabelvorm	35
Bijlage 5 Werkblad schema SPIN-activiteiten en ontwikkelingsgebieden	37
Bijlage 6 Activiteiten voor 3+	39
Bijlage 7 Voorbeeld dagprogramma	41

1. Speciaal (voor) verticaal - Versterken kwaliteit verticale groepen

1.1 Inleiding

Veel kinderopvangorganisaties werken met verticale groepen. Het werken met verticale groepen biedt voordelen, vooral op pedagogisch gebied. Kinderen komen in contact met kinderen van verschillende leeftijden en broertjes en zusjes kunnen in een groep geplaatst worden. Jongere kinderen worden zo extra gestimuleerd. Ouders vinden het prettig dat hun kind vier jaar in dezelfde groep met vaste medewerkers blijft. Als bijkomend organisatorisch voordeel, vergemakkelijkt het werken in verticale groepen een efficiënte planning en plaatsing van kinderen.

De verticale groep is een sociale leefgemeenschap: kinderen komen jong in contact met kinderen van andere leeftijden, hebben verschillende rollen en leren van elkaar. Allemaal aspecten die bijdragen aan de sociale ontwikkeling van kinderen.

Het werken in verticale groepen vraagt specifieke vaardigheden van de pedagogisch medewerkers. De organisatie van de groep, het inspelen op de verschillende specifieke (ontwikkelings)vragen van kinderen in uiteenlopende leeftijden en tegelijkertijd de verzorging, zijn aspecten die niet altijd gemakkelijk te combineren zijn. Het NCKO rapport 'Pedagogische kwaliteit van de opvang van 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven', mei 2009, bevestigt dit beeld.

Extra aandacht voor de ondersteuning van pedagogische kwaliteit in de verticale groep is dan ook wenselijk.

Daarom werkte JSO van februari 2010 tot en met juli 2011 aan het project 'Speciaal (voor) verticaal'. Hierbij willen we de voordelen van het werken in verticale groepen versterken en de nadelen zoveel mogelijk beperken. Het doel van het project is om alle aspecten die bij de pedagogische kwaliteit een rol spelen (specifiek bij verticale groepen) in kaart te brengen.

Op basis van die analyse (wat doet ertoe?) ontwikkelden we praktische instrumenten en producten, waarmee organisaties zelf aan de slag kunnen om de kwaliteit van hun verticale groepen te versterken.

Wat is een verticale groep?

In een verticale groep zitten kinderen van verschillende leeftijden samen in één groep. Er is sprake van een verticale groep als er in de groep kinderen van 0 tot 4 jaar zitten met een leeftijdsverschil van ten minste 2 jaar. Juist dat leeftijdsverschil vereist de extra aandacht voor de verschillende (ontwikkelings)behoeften van de kinderen. In de praktijk bestaan diverse varianten van verticale groepen, zoals dreumes- en peutergroepen van 1 tot 4 jaar, combigroepen voor baby's en peuters van 0 tot 3 jaar en groepen peuters van 1,5 tot 4 jaar.

In deze situaties dient er extra aandacht te zijn om tegemoet te komen aan de (ontwikkelings)behoefte van elk kind in de groep. De pilots in het project hadden groepen 0-4 jaar: de ontwikkelde producten zijn getest in 0-4 jaar groepen.

1.2 Praktische instrumenten en producten

'Speciaal (voor) verticaal' bestaat uit een reeks producten waarmee organisaties zelf aan de slag kunnen om de kwaliteit van hun verticale groepen te versterken. Bijvoorbeeld een quickscan, waarmee medewerkers hun situatie kunnen analyseren en verbeterpunten in kaart kunnen brengen. Daarnaast zijn diverse instrumenten beschikbaar voor het werken in verticale groepen.

De instrumenten zijn samen met kinderopvangorganisaties ontwikkeld na een grondige analyse van alle aspecten die specifiek voor verticale groepen bij de pedagogische kwaliteit een rol spelen. In vijf pilots zijn de producten getest. De ervaringen zijn in de definitieve instrumenten verwerkt:

Notitie 'Dat wat ertoe doet versterken'

Quickscan, waarmee medewerkers hun verticale groep analyseren en verbeterpunten in kaart brengen.
Handleiding voor leidinggevende om een plan van aanpak samen te stellen.

Praktische instrumenten voor pedagogisch medewerkers, leidinggevenden/staf t.a.v.:

1. Pedagogische visie: pedagogisch beleid en verticaal werken
2. Ruimte en inrichting
3. Dagprogramma
4. Teamwork realiseren

Daarnaast zijn er twee deskundigheidsbevorderende instrumenten ontwikkeld:

5. Workshop 'Omslag naar of start van verticale groepen': voor startende verticale groepen of organisaties die overgaan tot het invoeren van verticale groepen.
6. Training 'Inspelen op verticaal': een training van drie dagdelen voor pedagogisch medewerkers¹.
Hoe te focussen op ieder individueel kind én de groep als geheel?

DVD met observatie- en inspiratiefragmenten uit de praktijk. De films zijn bedoeld om met elkaar in gesprek te gaan en ideeën op te doen. Inclusief instructiekaart met tips voor het gebruik van de DVD.

Inspiratieboekje met zes voorbeelden hoe verticale groepen kunnen werken aan structuur, programma, werkafspraken maken in het team, etc.

De producten kunnen afzonderlijk of in onderlinge samenhang ingezet worden. De dagelijkse praktijk staat centraal in alle producten.

¹ De training 'Inspelen op verticaal' is afzonderlijk af te nemen bij JSO.

1.3 Handleiding voor het dagprogramma

Elk kind heeft zijn eigen ritme. De een heeft meer slaap nodig en de ander heeft een overvloed aan energie. Binnen een verticale groep zijn deze verschillen tussen de kinderen groter. Een baby van vier maanden heeft andere behoefte dan een peuter van drie jaar. De pedagogisch medewerkers bieden een dagritme / programma aan waarin ruimte is voor individuele verschillen. Een verticale groep vraagt meer organisatie en planning om tegemoet te komen aan de brede speel-, verzorgings- en ontwikkelings-behoefte van nul- tot vierjarigen.

Een verticale groep vraagt om een goede planning, creativiteit en flexibiliteit.

Kortom een goed dagprogramma: over hoe dat te bereiken gaat dit instrument dagprogramma.

Inhoud

Dit instrument is een werkdocument. Het bestaat uit de volgende onderdelen:

- Wat is een goed dagschema?
- Hoe kun je een voorspelbaar, maar toch flexibel dagschema organiseren?
- Overgangen en rituelen.
- Wat verstaan we nu onder activiteiten?
- Ontwikkelen van dagprogramma.

Veel succes met het maken van een goed, leuk en werkbaar dagprogramma, voor zowel de kinderen als de pedagogisch medewerkers!

Gouda, mei 2011

Projectteam Speciaal (voor) verticaal

2. Een goed dagschema

Een goed dagschema is een voorwaarde voor het welbevinden van kinderen en pedagogisch medewerkers.

Een goed dagschema is:

1. Voorspelbaar - herkenbaar
2. Flexibel

De termen 'voorspelbaar' en 'flexibel' lijken in tegenspraak met elkaar. Maar het zijn twee begrippen die goed samen kunnen gaan.

Voor het welbevinden van kinderen is het belangrijk dat ze hun behoeften kunnen vervullen. Kinderen hebben behoefte aan:

- veiligheid en uitdaging;
- (onverdeelde) aandacht;
- eten, slapen, verschonen;
- spelen.

Voor pedagogisch medewerkers is het belangrijk dat ze greep hebben op de gebeurtenissen op een dag, dat ze niet het gevoel hebben 'achter de feiten aan te lopen'.

2.1 Dagritme en leeftijd

De mate waarin kinderen een individueel dagritme moeten kunnen volgen of houvast vinden in het ritme van de groep verschilt per leeftijd:

Baby's

Intensief overleg met ouders is noodzakelijk. Door zoveel mogelijk aan te sluiten met de thuissituatie is de overgang voor de baby iets minder groot.

Dreumesen

Vanaf ongeveer 1½ jaar zijn de meeste kinderen in staat om zich aan te passen aan het dagritme van de groep. Mits hier niet te rigide mee om wordt gegaan. Belangrijk is om kinderen de tijd te geven bij de overgangen van bijvoorbeeld vrij spel naar de gemeenschappelijke lunch.

Peuters

Peuters hebben niet veel individuele verzorging nodig.

De meeste groepen hanteren vaste verzorgingsmomenten. De kinderen gaan in (kleine) groepjes bijvoorbeeld naar de WC of spelen samen in een poppenhoek. Een peuter zorgt zelf voor de contacten met kinderen en pedagogisch medewerkers.

Verticaal samen

Een goed dagritme geeft rust en houvast voor de kinderen en de pedagogisch medewerkers. Het is de kunst om tegemoet te komen aan individuele behoeften en aan het dagritme van de hele groep. In een verticale groep kun je onderlinge contacten benutten. De grote kinderen kunnen de kleintjes helpen met een knutsel- of verzorgingsactiviteit. Met kinderen van verschillende leeftijden in een groep kun je de piekmomenten beter verspreiden over de dag.

3. Organisatie dagprogramma

Een dagschema waarbij alle kinderen, met hun ritme, voldoende aan bod komen, maar waar ook het eten en de verzorgmomenten 'rustig' kunnen plaats vinden vraagt een goede organisatie en afstemming.

Hoe kun je een voorspelbaar, maar toch ook een flexibel dagprogramma organiseren?

- Pas je dagritme aan de samenstelling van de groep aan. Laat de groep leidend zijn. Als er veel jonge baby's zijn is het ritme / programma anders dan een groep met oudere kinderen.
- In het boek, 'Fijn je weer te zien', Stabiele groepen in de kinderdagverblijven², wordt geadviseerd om met stabiele groepen te werken. Voorbeeld hiervan is een groep met vaste dagencombinaties. Kinderen maken gebruik van bepaalde combinaties van dagen, bijvoorbeeld: maandag, dinsdag en woensdag of donderdag en vrijdag.
- Het zoveel mogelijk werken met vaste pedagogisch medewerkers draagt bij aan stabiele en voorspelbare groepen.
- Soms kan het werken in groepjes rust geven in de groep, maar voer ook activiteiten uit met de hele groep.
- Neem de 3+kinderen af en toe apart, ontwikkel voor hen een speciaal programma (bijlage 6). Of geef ze een 'speciale' rol tijdens de activiteiten met de hele groep.
- Er is een balans tussen alleen spelen, spelen in kleine groepjes en met de hele groep.
- Er is een balans tussen rustige en actieve momenten.
- Kijk goed naar de kinderen in de groep, kijk naar wat ze nodig hebben en stem het dagprogramma daar zo veel mogelijk op af.
- Houd rekening met het temperament van de kinderen. Sommige kinderen hebben elke dag rond dezelfde tijd slaap, andere weer niet. Probeer een kind dat lekker ligt te spelen, niet te dwingen om te slapen of maak een slapend kind niet wakker als het tijd is voor de volgende activiteit.
- Het dagritme is duidelijk en overzichtelijk voor de kinderen, hun ouders en pedagogisch medewerkers. Het wordt gemarkeerd door de vaste onderdelen van het programma, zoals brengen, kring, spelen binnen en buiten, lunch, slapen en ophalen. Jonge kinderen weten niet dat de lunch om 11.30 uur is, maar ze weten wel dat ze 's morgens na het buitenspelen aan tafel gaan. Deze vaste activiteiten staan verbeeld op een tijdslijn, zodat de kinderen snappen wat er gaat gebeuren. Zorg voor een vaste volgorde van activiteiten, herkenbare punten en rituelen.

² 'Fijn je weer te zien, stabiele groepen in de kinderdagverblijven', Su'en Kwok en Liesbeth Schreuder, NJi, 2010

- Het dagprogramma is ruim gepland, waardoor kinderen niet gehaast hoeven te worden. Er wordt rekening mee gehouden, dat de overgangen van de ene naar de andere activiteit rustig kunnen verlopen. Tijdens de overgangen van activiteiten wordt gezorgd dat alle kinderen iets te doen hebben en niet lang stil moeten zitten wachten. Overgangsmomenten zijn deel van het programma. (zie hoofdstuk 4 Overgangen en rituelen)
- Binnen deze vaste volgorde bestaat de mogelijkheid om het dagschema te voegen naar individuele behoeften van kinderen aan slaap, eten, verschonen etc. Dit maakt het dagprogramma flexibel.
- Maak van iets wat je te doen hebt een activiteit voor de kinderen. Laat ze helpen met de tafel dekken, opruimen en 'schoonmaken'.
- Elke ochtend en of middag spelen de kinderen een deel van de tijd buiten.
- Denk ook aan jezelf en je team bij het opstellen van het dagschema: zorg voor voldoende rustmomenten.

Ook al is je dagschema nog zo voorspelbaar en flexibel en ook al geef je alle kinderen alle aandacht die ze nodig hebben, dan nog kan het voorkomen dat het op sommige dagen niet 'loopt'. Bijvoorbeeld omdat een aantal kinderen niet lekker in hun vel zit (moe, nieuwe tandjes, hangerig). Daar kun je weinig anders aan doen dan het te accepteren en er het beste van maken. Wees er wel open over, zowel naar je collega's als naar de kinderen en hun ouders.

Kortom: geef informatie en benoem wat je ziet of gaat doen!

4. Overgangen en rituelen³

Bij een goed dagritme zijn de overgangen belangrijk. Een overgangsmoment van bijvoorbeeld spelen naar verschonen is geen 'verloren tijd', maar een van de belevissen op een dag. Het dagprogramma van een baby is anders dan bij een kind van drie jaar.

Een goede overgang maken doen pedagogisch medewerkers door een verbinding te maken tussen twee, al dan niet spontane, activiteiten. Dit kun je dit als pedagogisch medewerker stimuleren door:

- Voorspelbare herhaling, rituelen en liedjes (bijv. bij opruimen, slapen, eten)
- Kinderen een actieve rol geven (kinderen laten helpen bij tafel dekken)
- Tijdig aankondigen en uitleggen ('zeggen wat je doet en benoemen wat je ziet')
- Positief en actief taalgebruik
- Plaatjes, labels en foto's
- 'Wachten' beperken
- 'Geduldige' pedagogische medewerkers
- Voorbereide omgeving / activiteit
- Goede samenwerking tussen collega's (*zie ook 'Speciaal (voor) Verticaal' / instrument: Teamwork realiseren*).

Voor een baby is het prettig als de omgeving voorspelbaar en bekend is. Dit betekent een vaste volgorde van verzorgingshandelingen en een vaste plek voor speelgoed.

³ Bron: 'Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar', Elly Singer en Loes Kleerekoper, Elsevier Gezondheidszorg, Maarssen, 2009

5. Activiteiten

Activiteiten zijn belangrijk bij het vormgeven van een goed dagprogramma. In de verticale groep willen we immers tegemoet komen aan alle ontwikkelingsbehoeften van alle kinderen.

Activiteiten kunnen we breed opvatten:

- a. **Vrij spel:** kinderen kiezen zelf waar ze spelen en met wie.
- b. **Gericht spel:**
 - kinderen spelen vrij met **bepaald materiaal** (aangedragen door een pedagogisch medewerker) of **in een specifieke hoek / ruimte;**
 - de **pedagogisch medewerker speelt mee:** geeft spelimpulsen, stimuleert bepaalde ontwikkelingsgebieden.
- c. **Activiteiten:** de pedagogisch medewerker biedt enkele kinderen gericht iets aan, ze bouwt voort op de signalen van kinderen (wensen - interesse - ontwikkeling) en heeft dit vooraf bedacht. De kinderen kunnen op hun eigen manier met de activiteiten meedoen (de activiteit bevat keuze-elementen).
- d. **Thema's:** rondom een feest of ritueel, met activiteiten, vrij en gericht spel, maar ook om de groepsbinding te versterken.
- e. **Brede ontwikkeling:** meer bieden dan knutselen: werken aan de brede ontwikkeling (SLICE - sociale, lichamelijke, intellectuele, creatieve en emotionele ontwikkeling. Alle ontwikkelingsgebieden komen aan bod (zie paragraaf 6.3).
- f. **Speelplezier staat centraal** in plaat van het gemaakte product.
- g. **Verzorgings- en voedingsmomenten** kunnen worden uitgebreid tot activiteiten. Het kind ontvangt op dat moment de 'volle' aandacht.
- h. **Kinderen laten helpen bij huishouden en organisatie van de groep.** Zoals was vouwen, vegen, serviesje en poppenkleertjes wassen, luiers opruimen, boodschappen doen en plakboeken maken.

De activiteiten kunnen groepsoverstijgend maar ook aan de eigen groep worden aangeboden.

In het volgende hoofdstuk lees je meer over open deurenbeleid. Je kunt het gericht op een bepaald tijdstip aanbieden, maar ook op elk ander moment van de dag.

Aangezien het inspelen op kinderen centraal staat, betekent dit dat de pedagogisch medewerkers plannen los (moeten) laten op het moment dat de omstandigheden dit vragen. Bijvoorbeeld een wenkind dat extra aandacht vraagt of kinderen die aangeven iets anders te willen doen. Dit vraagt dus een flexibele houding!

6. Ontwikkelen dagprogramma

Er zijn meerdere mogelijkheden om een dagprogramma te maken. Een programma waar ingespeeld wordt op de behoefte van het individuele kind en waar ontwikkelingsgericht gewerkt kan worden staat centraal. In dit hoofdstuk laten we verschillende mogelijkheden de revue passeren, die je kunt gebruiken bij het ontwikkelen van een dagprogramma.

1. Open deuren beleid (groepsoverstijgend werken)
2. SPIN-methode
3. SLICE

Stel het dagprogramma altijd ten dienste van de kinderen. Laat de kinderen leidend zijn!

6.1 Open deuren beleid

Wat is open deuren beleid?⁴ Het open deuren beleid is een methodiek met een pedagogisch doel, die inhoudt dat kinderen structureel de gelegenheid krijgen om buiten de eigen groepsruimte met kinderen van andere groepen te spelen. Het open deuren beleid wil vooral zeggen dat kinderen de beschikbare ruimte (hele locatie) ook daadwerkelijk mogen gebruiken, zowel binnen als buiten. Voor verticale groepen zit vooral de meerwaarde in het kunnen samenspelen met leeftijdsgenootjes (uit andere groepen) en in het creëren van verschillende hoekjes waar kinderen rustig (met een bepaalde activiteit of vrij) kunnen spelen.

Kinderen hebben keuze uit verschillende mogelijkheden:

- met wie ze spelen;
- met wat ze spelen;
- waar ze spelen;
- in welke hoek ze spelen;
- welke activiteit ze willen doen.

Doelen

De volgende vier pedagogische doelen van het open deuren beleid worden vaak in de praktijk genoemd:

1. Uitbreiding van speelruimte, spelaanbod en leefruimte.
2. Uitbreiding van onderlinge contacten tussen de kinderen.
3. Profiteren van talenten van pedagogisch medewerkers.
4. Vertrouwdheid met het hele kindercentrum.

Pedagogische doelen zijn de belangrijkste reden om een open deuren beleid in te stellen.

Maar het open deuren beleid kan ook goed zijn voor de organisatie. Veel nevendoelelen zijn gericht op het team.

⁴ Bron: 'Welkom in de groep. Groepsindeling en open deuren beleid in kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang.'
Hans Meij en Liesbeth Schreuder, SWP, Amsterdam, 2007

Nevendoelen kunnen o.a. zijn:

1. Er is één team voor alle kinderen in plaats van meer kleine teams per stamgroep.
2. Er wordt gewerkt aan gelijke pedagogische visie en dezelfde manier van pedagogisch handelen.
3. Het is beter mogelijk om voor elkaar in te vallen omdat kinderen alle pedagogisch medewerkers kennen.
4. Er is meer werkplezier door de gerichte activiteiten en samenwerking buiten de eigen groep.
5. Talenten van de pedagogisch medewerkers komen meer tot hun recht.
6. Er zijn mogelijkheden om onderbezetting op te vangen.

Variaties

Open deuren beleid komt in verschillende variaties voor. Er zijn in principe vijf keuzes te maken:

1. Naar activiteit

Wat gebeurt er in het open deuren beleid? Vrij spelen of georganiseerde activiteiten of beide? Wordt een keuze gemaakt voor een soort spelaanbod?

De keuze is afhankelijk van het pedagogisch doel dat men ermee heeft. Het gaat om evenwicht; het totale dagprogramma moet zowel georganiseerde activiteiten als vrij spel aanbieden.

2. Naar keuzemogelijkheid

Hebben de kinderen een eigen keuze om mee te doen aan het open deuren beleid of moet iedereen deelnemen? Bij een vrije keuze moeten kinderen zelf beslissen of de groepsruimte uit gaan. Sommige kinderen blijven liever in de eigen groepsruimte.

3. Naar groepsvorming

Kiezen de kinderen zelf met wie ze samenspelen of maakt de groepsleiding groepjes? Dit kan op verschillende manieren georganiseerd worden. Soms wordt het gericht gedaan: kinderen van drie jaar en ouder worden uit de groep gehaald om bijvoorbeeld te knutselen. Soms worden ook tijdelijke groepjes samengesteld om bijvoorbeeld vriendschappen te bevorderen.

4. Naar leeftijd

In de praktijk worden de allerjongste kinderen vaak uitgesloten van een open deuren beleid. De reden hiervoor is dat het te onrustig is en het niet veel meerwaarde heeft om met kinderen van andere groepen in andere ruimtes te spelen.

Voor dreumesen kan het een verrijking zijn. Goede begeleiding van een pedagogisch medewerker is echter een voorwaarde voor fysieke en emotionele veiligheid.

5. Naar tijdsindeling

Ieder kindercentrum maakt een keuze voor de hoeveelheid tijd per dag of per week die men aan het open deuren beleid wil besteden. Hoe meer open deuren beleid hoe minder tijd er overblijft voor de stamgroep. Het gaat om een goede balans!

Zie verder bijlage 2: Checklist open deuren beleid

6.2 SPIN-methode⁵

SPIN-methode

Als je de motorische, cognitieve, creatieve, sociale, emotionele en taalontwikkeling van de kinderen in je groep wil stimuleren kun je deze SPIN-methode gebruiken. In de praktijk weten de meeste pedagogisch medewerkers niet precies of zij al deze ontwikkelingsgebieden wel voldoende bevorderen met hun activiteiten. De SPIN-methode kan helpen dit op eenvoudige wijze in kaart te brengen.

Hoe werkt het?

De SPIN-methode bestaat uit zeven stappen.

1. Bepaal speerpunten

Bepaal in het team welke ontwikkelingsgebieden essentieel zijn. Wat zijn speerpunten? Wil je bijvoorbeeld alleen de creatieve en motorische ontwikkeling van de kinderen bevorderen? Benadruk je liever de sociale en emotionele ontwikkeling? Of wil je zoveel mogelijk ontwikkelingsgebieden stimuleren? Benoem zelf wat voor jullie het belangrijkste is. Maak vervolgens een overzicht van de speerpunten die jullie gekozen hebben. Vanuit deze speerpunten ga je de kinderen activiteiten aanbieden.

2. Kies thema's

Bespreek gezamenlijk welke thema's jullie het komende half jaar aan de orde willen laten komen en schrijf deze op. Bijvoorbeeld: kleding, vervoer, Sinterklaas, winter, voorjaar, het lichaam.

3. Kies activiteiten

Ga brainstormen over de activiteiten die bij de thema's passen. Bekijk vervolgens bij welke ontwikkelingsgebieden de verschillende activiteiten horen. Dat doe je, door ze in te vullen in de SPIN (zie volgende pagina). Zet het thema in het midden en schrijf in de kadertjes rondom op, welke activiteiten bij welk ontwikkelingsgebied horen.

4. Komen alle ontwikkelingsgebieden aan bod?

Past de verdeling over de ontwikkelingsgebieden bij de speerpunten die je hebt benoemd? Of krijgen sommige ontwikkelingsgebieden nog onvoldoende aandacht?

5. Aan de slag!

Nu je de activiteiten hebt voorbereid, kun je aan de slag met de uitvoering ervan. Omdat je het thema goed vooruit hebt gepland, weet je per dag precies wat er op het programma staat voor de komende vier tot zes weken (zolang duurt een thema meestal).

Ben je aan het eind van een themaperiode gekomen, dan kun je deze afsluiten met de ouders erbij.

6. Evalueer

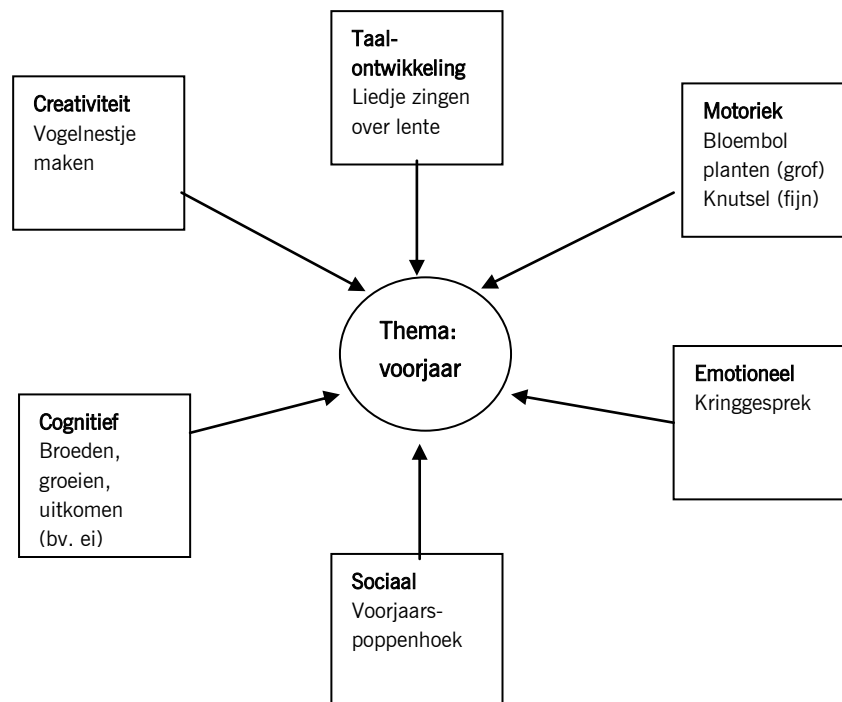
Na afloop van een themaperiode evalueer je in het team hoe het is gegaan. Pak de themamap er nog eens bij en bekijk de planning nauwkeurig. Welke activiteiten waren een succes? Wat kan beter?

7. Consolideer - leg vast - maak het structureel

Leg de afspraken vast, bundel je ervaringen, zorg dat je later (volgend jaar of later) of een andere groep jouw thema kan inzetten. Maak je ervaringen overdraagbaar.

⁵ SPIN-methode, Methodiek om gestructureerd te werken aan de ontwikkeling van kinderen, Karin Vroonhof, JSO, 2006

Voorbeeld van een ingevulde SPIN

Tips

Als je voor het eerst met de SPIN-methode begint, kan het verstandig zijn om een 'nulmeting' te doen. Daarbij breng je in kaart welke activiteiten jullie reeds doen en welke ontwikkelingsgebieden je daarmee stimuleert.

Leuke ideeën voor activiteiten die bij een thema horen, vind je onder meer in de VVE-programma's Puk en Ko (www.pukenko.nl), Piramide (www.cito.nl) en Ik ben Bas (www.ikbenbas.nl).

Bijlage 3: Invullen van een (lege)SPIN

Bijlage 4: Werkblad SPIN in tabelvorm

Bijlage 5: Werkblad schema SPIN-activiteiten en ontwikkelingsgebieden

6.3 SLICE

Een verticale groep heeft een breed aanbod aan spel die ervoor zorgt dat alle ontwikkelingsgebieden van de ontwikkeling van een kind aan bod komen. Deze ontwikkelingsgebieden kun je samenvatten in het woord SLICE.

SLICE staat voor:

Sociale ontwikkeling

Lichamelijke ontwikkeling

Intellectuele ontwikkeling

Creatieve ontwikkeling

Emotionele ontwikkeling

SLICE kun je gebruiken als 'geheugensteuntje' bij het ontwikkelen van een dagprogramma. Komen alle ontwikkelingsgebieden voldoende aan bod bij het programma?

7. Hoe een dagprogramma ontwikkelen?

In dit hoofdstuk willen wij je op weg helpen met het ontwikkelen van een dagprogramma.

Voordeel:

- Kinderen een uitdagende, leuke dag bieden waar goed ingespeeld wordt op de ontwikkelingsbehoefte.
- Voor ouders (en kinderen) biedt het structuur, duidelijkheid en houvast.
- Pedagogisch medewerkers hebben duidelijkheid en 'rust' in hun hoofd.
- Nieuwe collega's / invallers kunnen aan de hand van zo'n schema makkelijk worden ingewerkt

Nadeel:

- Het kan ten koste gaan van de flexibiliteit. Er moet ruimte blijven voor eigen initiatieven etc.
- Het kan als een 'keurslijf' voelen

Hoe kun je een dagprogramma ontwikkelen?

1. Bepaal de onderwerpen

- Bepaal met elkaar de onderwerpen uit de checklist (bijlage 1) die je belangrijk vindt bij het formuleren van een dagprogramma.
- Geef samen met het team prioritering aan de onderwerpen.
- Maak een schema en vul het in. Twee voorbeelden vind je hieronder en in bijlage 7.

Voorbeelden schema

Tijd	Dagindeling	Doel	Motivatie pm'er	Evaluatie

Tijd	Wat	Wie

2. Uitvoering

Voer je dagprogramma een bepaalde periode uit, die je van tevoren afspreekt, evalueer en stel zo nodig bij. Geef jezelf, collega's en de kinderen even de tijd om te wennen aan het dagprogramma.

Het is voor iedereen nieuw. Houd even vol, voordat je beoordeelt hoe verder.

Zie bijlage 7: Voorbeeld dagprogramma

8. Geraadpleegde bronnen

Berkel, J. van

Materialen uit diverse Workshops pedagogische vernieuwing
JSO

Kwok, S. & Schreuder, L.

Fijn je weer te zien
Stabiele groepen in de kinderdagverblijven
Nji / SWP, 2010

Meij, H. | Schreuder, L.

Welkom in de groep
Groepsindeling en open deuren beleid in kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang
Nji / SWP 2007

Singer, E. & Kleerekoper, L.

'Pedagogisch kader Kindercentra 0-4 jaar
Elsevier Gezondheidszorg, Maarsse 2009

Zelfevaluatie, Coaching en Beoordeling

Instrument ter bevordering van kwaliteit kinderdagverblijven
Nji, 2010

9. Meer lezen en verder aan de slag

Deze lijst bevat een selectie van instrumenten, trainingen/workshops, literatuur en websites, en pretendeert niet volledig te zijn.

Instrumenten

Boon-van Duyn, A. | Brandenburg-Klaassen N. (red.)

Zelfevaluatie Coaching en Beoordeling.

Instrument ter bevordering van de kwaliteit van het aanbod in kinderdagverblijven

2010, Publicatie te downloaden via website www.nji.nl

JSO expertisecentrum voor jeugd samenleving en opvoeding

DVD: 'Speciaal (voor) verticaal'

Op deze DVD staan zes films met situaties uit de dagelijkse praktijk van de kinderopvang in verticale groepen. Iedere film behandelt een thema waar pedagogisch medewerkers op verticale groepen mee te maken hebben.

De films zijn bedoeld om met elkaar in gesprek te gaan en om inspiratie op te doen. Een waardevolle bijdrage om de pedagogische kwaliteit van de verticale groep te versterken!

Juni 2011

Literatuur en artikelen

Ceylan, A.

Kwaliteit van kinderdagverblijven: een onderzoek naar de relatie tussen leidster-kind interacties en de algemene proceskwaliteit enerzijds en de structurele kenmerken anderzijds.

Doctoraalscriptie Algemene en gezinspedagogiek, Universiteit Leiden, 2006

2006

Meij, H. & Schreuder, L.

Welkom in de groep

Utrecht: SWP, 2007

Kwaliteitsslag in verticale groepen

Vakblad kinderopvang, september 2010

Bijlage 1 Checklist dagprogramma

(Gebaseerd op: instrument Zelfevaluatie, Coaching en beoordeling van het NJi⁶.)

Voor je ligt een checklist om een beeld te krijgen over hoe het dagprogramma in jouw groep eruit ziet. Het is bedoeld als discussiestuk.

Je kunt de resultaten gebruiken om je dagprogramma aan te scherpen of opnieuw te formuleren.

Het kan op de volgende manier worden gebruikt:

- De pedagogisch medewerkers vullen het in 'als team' of individueel en vergelijken het daarna met elkaar.
- Bespreking met leidinggevende.
- Onderwerpen nieuw programma worden vastgesteld.
- Nieuw dagprogramma wordt gemaakt.
- Tijdsplan wordt afgesproken.
- Uitvoering.
- Evaluatie.

Hoe in te vullen?

- Neem een doorsnee dag voor ogen en vul het in.
- De lege vakjes kun je gebruiken om antwoord te geven met eventueel een toelichting.
- Maak een keuze, door bijvoorbeeld een top 3 of 5 te maken van onderwerpen waarmee je aan de slag gaat.
- Je kunt extra kolommen toevoegen of aanpassen.

Onderwerp	Ja/nee/soms Hoe?	Actie ja/nee	Hoe	Wie/tijdsplan
Algemeen				
Samenstelling van de groep wisselt niet voortdurend.				
Observatie van de kinderen vindt voldoende plaats.				
Indeling dag				
De dag is geordend naar dagelijks terugkerende gebeurtenissen en zorgroutines.				
In het dagschema wordt de hele dag rekening gehouden met persoonlijke behoeften, ritmes en temperament van kind.				

⁶ Zelfevaluatie, Coaching en beoordeling, Instrument ter bevordering van kwaliteit in kinderdagverblijven, NJi, 2010

Onderwerp	Ja/nee/soms Hoe?	Actie ja/nee	Hoe	Wie/tijdspad
Activiteiten				
Kinderen kunnen de hele dag uit zichzelf met een activiteit of materialen beginnen.				
De hele ruimte/locatie staat tot beschikking van de kinderen.				
Kinderen gaan in hun eigen tempo van de ene (zorg)activiteit naar de ander.				
Voor dreumesen en peuters zijn apart activiteiten in kleine groepjes.				
De tijd dat kinderen ontdekken en spelen kan variëren.				
Kinderen maken eigen keuzes in materiaal.				
Buitenspeeltijd is voor alle kinderen een vast onderdeel op de dag.				
Alle ontwikkelingsgebieden komen bij alle kinderen aan bod: Sociale ontwikkeling Lichamelijke ontwikkeling Intellectuele ontwikkeling Creatieve ontwikkeling Emotionele ontwikkeling				

Onderwerp	Ja/nee/soms Hoe?	Actie ja/nee	Hoe	Wie/tijdspad
Verzorging				
Kinderen zijn de hele dag betrokken bij het maken van keuzes en doen zelf dingen tijdens de lichamelijke verzorging (vasthouden luier, zelf handen wassen).				
Tijdens de flesvoeding worden kinderen altijd vastgehouden en krijgen hierbij alle aandacht.				
Kinderen worden gevoed als ze honger hebben (in overleg met ouders).				
Kinderen eten in eigen tempo, de lengte van een maaltijd varieert.				
Kinderen helpen mee met dekken / opruimen van de tafel.				
Kinderen slapen of rusten als ze moe zijn (ook buiten de vaste tijden om).				
Rol pedagogisch medewerkers				
Pedagogisch medewerkers vertellen de hele dag wat er gaat gebeuren.				
Pedagogisch medewerkers zorgen voor overgangsrutuelen (vast liedje bij slapen etc.).				
Er zijn voldoende rustmomenten voor pedagogisch medewerkers.				

Bijlage 2 Checklist open deuren beleid⁷

1. Visie en doelen: wat willen we bieden en waarom?

- meer speelruimte
- meer spelaanbod
- grotere leefwereld
- contacten met andere kinderen
- profiteren van talenten van groepsleiding
- meer vertrouwdheid met andere leidsters
- meer vertrouwdheid met andere ruimtes
- anders, namelijk

2. Vormen: hoe gaat het eruitzien?

- vrij spel
- georganiseerde activiteiten
- vrije keuze om mee te doen
- verplichte deelname
- groepsleiding stelt groepen samen
- kinderen zoeken zelf speelkameraadjes
- voor alle leeftijden
- voor bepaalde leeftijdsgroepen, namelijk
- hoe vaak per week?
- hoe lang per dag?

3. Welke ruimtes gaan we inzetten?

- vaste groepsruimtes
- buitenruimte
- hal/gang
- ruimtes buiten het gebouw
- anders, namelijk
- verbouw nodig? Zo ja

4. Welke voordelen ziet de groepsleiding? En waar ziet de groepsleiding tegenop?

- voordelen, denk aan:
 - talenten gebruiken;
 - verrijking werk;
 - meer contact met collega's;
- anders, namelijk
- nadelen, denk aan:
 - overzicht verliezen;
 - kinderen niet goed kennen;
 - anderen toelaten op de groep;
 - anders, namelijk
- bijscholing nodig?

⁷ Bron: Welkom in de groep, NJi - 2007

5. Hoe gaan we ons aanbod noemen?

- open deuren beleid
- leeftijdsgericht aanbod
- activiteitenaanbod
- groepsoverstijgend werken
- centrumgericht werken
- open werken
- anders, namelijk

6. Hoe gaan we het pedagogisch aanpakken?

- emotionele veiligheid bieden
- wenbeleid
- vaste banden tussen kinderen en leidsters
- zicht houden op kinderen
- ondersteunen van de kinderen
- begeleiden van de groepsvorming en samenspelen
- verrijking van (samen)spel
- aandacht voor kwetsbare kinderen
- kinderparticipatie

7. Hoe gaan we het organiseren?

- structuur in leeftijdsgroepen
- mogelijkheden voor kleine groepjes
- activiteiten voor iedereen
- kleine en grote ruimtes
- inrichting
- vaste groepsruimtes inzetten
- buitenruimtes
- risico-inventarisatie
- verantwoordelijkheid en overzicht
- brengen van kinderen naar de activiteit
- samenwerking en communicatie
- taakverdeling van groepsleiding
- verdeling van de leidsters over de ruimtes
- praktische voorbereiding
- contact met ouders
- evaluatie van open deuren beleid

8. Wie gaat het voorbereiden? En wie is de coördinator?

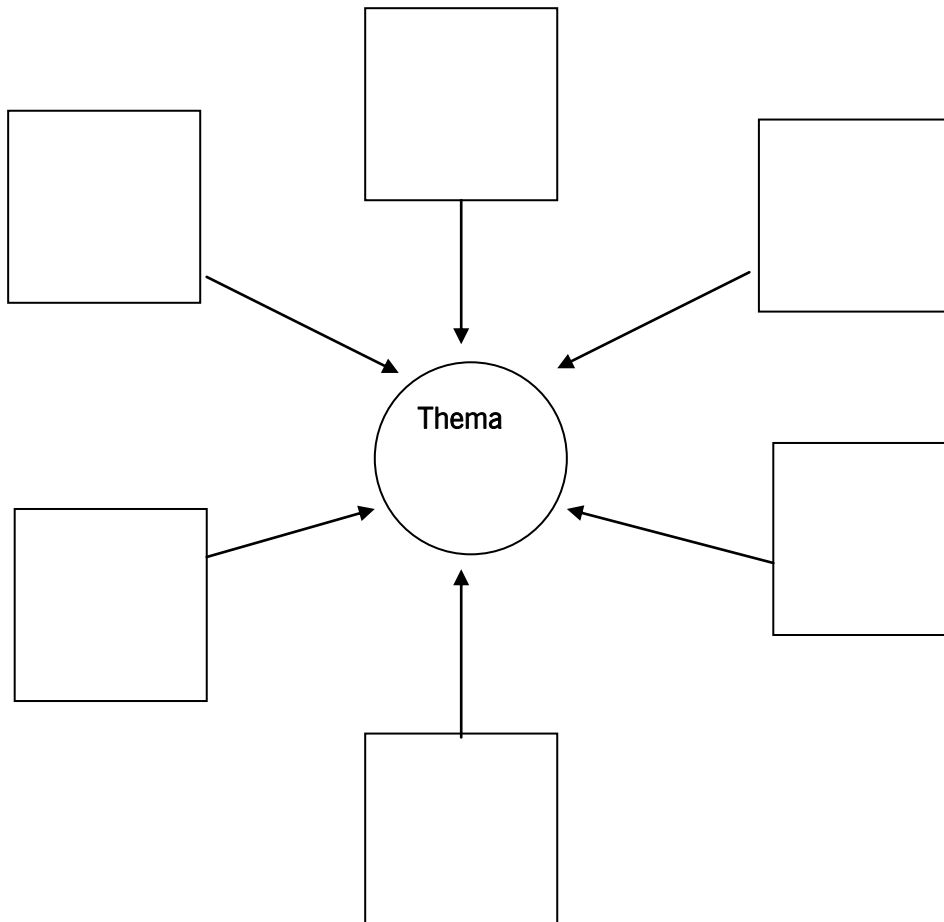
- locatiemanager
- een of twee leidsters
- alle leidsters

Afspraken:

Behorende bij Meij en Schreuder (2007), 'Welkom in de groep', ISBN 9789085600459

Bijlage 3 Invullen van de SPIN

Schrijf boven de lege vakken het ontwikkelingsgebied. Vul in de vakken de activiteiten in. In het midden komt het thema

Komen alle ontwikkelingsgebieden aan bod?

Past de verdeling over de ontwikkelingsgebieden bij de speerpunten?

Bijlage 4 Werkblad SPIN in tabelvorm

Thema:

Ontwikkelingsgebied	Activiteit

Bijlage 5 Werkblad schema SPIN-activiteiten en ontwikkelingsgebieden

Datum en tijd	Ontwikkelingsgebied	Omschrijving activiteit	Hoe: kring, individueel, groepje	Welke pedagogisch medewerker	Benodigde materialen

Bijlage 6 Activiteiten voor 3+⁸

Voorbeeld: Kindercentrum Bim Bam - Naaldwijk

Zoals jullie vast wel hebben gehoord, gaan we de 3+ kinderen meer uitdaging aanbieden. Patricia, Wendy en ik hebben een activiteitenkalender gemaakt. We hebben dit met Marian besproken en zij heeft het helemaal goedgekeurd.

1. Het is de bedoeling dat alle meiden die met peuters werken 1 'thema' uitwerken. Je hoeft het alleen maar voor te bereiden, er wordt niet van je verwacht dat je alle activiteiten zelf uitvoert. Er zijn 3 kisten gekocht. 1 voor de Snorkels, 1 voor de Spetters en 1 voor de Kikkertjes en Eendjes. Per kist doe je alles wat er nodig is voor alle activiteiten. Je zorgt dus dat alles gekopieerd is en dat alle materialen erin zitten.
2. Vul ook een activiteitschema in, zo weet iedereen wat de bedoeling is. Hierop vul je in om welke activiteit het gaat, wat de bedoeling is, wie / hoeveel ermee doen, wat je ervoor nodig hebt, eventuele kosten (probeer dit beperkt te houden), hoe lang de activiteit in beslag zal nemen en eventuele bijzonderheden.
3. Het gaat echt om kinderen die 3 jaar en ouder zijn. Biedt ze dus ook 3+ activiteiten aan. Ga dus geen sneeuwpop beplakken met watten, maar laat ze bv. zelf papier ervoor scheuren of laat ze bv. prikken of knippen. Het is ook leuk om niet alleen maar te knutselen.
Denk aan:
 - Wandelen door de wijk met een bepaalde opdracht
 - Foto's maken door de kinderen
 - Voorlezen
 - Activiteitenkaart
 - Spelletjes
 - Praten over een onderwerp
 - Liedjes zingen
 - Vorm van drama
4. Elke eerste week in de maand wordt door iemand de activiteiten voorbereid. Geef dus op tijd door hoeveel kinderen er per dag deel zullen nemen aan de activiteiten. Als je heel veel 3+ kinderen op je groep hebt, is het leuk als iedereen 1 keer per week aan de beurt komt.
5. Je hoeft natuurlijk geen 15 activiteiten te verzinnen. Je kunt een activiteit best elke week gebruiken, maar dan op een andere dag.
6. De laatste 3 weken van de maand worden de activiteiten gedaan. Je mag altijd aan anderen vragen of ze nog ideeën hebben. Als je een leuke activiteit weet die bij een 'thema' past kun je dit altijd aangeven.
7. De activiteiten zullen tussen 15 à 30 minuten in beslag nemen. Het moet een gewoonte gaan worden en iedereen moet voor elkaar klaar staan. Plan van te voren tijd in voor de activiteiten en wie er met de 3+ kinderen aan de slag gaat en wie de rest van de kinderen op de groep houdt. Het mag niet ten koste gaan van anderen dingen. Als er goed gepland wordt moet dit lukken.
8. De activiteiten kunnen worden uitgevoerd in de knutselruimte in de gang en de Eendjes. Dit omdat de Eendjes en de Kikkertjes samen zullen voegen tijdens de 3+ activiteiten.
9. De eerste 3 weken zullen Wendy, Patricia en ik voorbereiden, zo kunnen jullie zien wat de bedoeling is.

⁸ Kindercentrum Bim Bam, Naaldwijk

10. De eerste maanden werk je alleen met de 3+ kinderen van je eigen groep. Over een paar maanden kun je wat meer gaan samenwerken, op weg naar groepsoverstijgend.
11. Hieronder vinden jullie de jaarkalender. Hierop kun je terug vinden welke 'thema's er voor dit jaar gepland zijn en wie het zal voorbereiden.
12. Het lijkt nu misschien of er geen ruimte meer is voor jullie eigen creativiteit, maar op jullie groep kun je natuurlijk gewoon je eigen activiteiten blijven voortzetten.

Maand	Activiteit	Wie
Januari	Winter	
Februari	Carnaval	
Maart	Lente	
April	Familie	
Mei	Kleuren	
Juni	Zand en water	
Juli/augustus	Oef wat warm	
September	Eet smakelijk	
Oktober	Herfst	
November	Sinterklaas	

Bijlage 7 Voorbeeld dagprogramma

Dagindeling Kikkertjes⁹

Tijd	Wat	Wie
7.30 uur tot 9.00 uur	Kinderen komen binnen op Bim Bam. Zij en de ouders worden ontvangen op de groep en er wordt een overdracht gedaan.	De vroege dienst * (begint om 07.30 tot 16.30 uur)
8.30 uur tot 9.00 uur	De allerjongsten krijgen een fruithap en/of gaan naar bed.	De vroege dienst
9.00 uur tot 9.30 uur	Met de grotere kinderen aan tafel om fruit te gaan eten. Ook de overdracht van de vroege naar de late dienst en de dag doorspreken, wat gaan we doen, met wie, waar, wanneer (zodat aan het einde van de dag de activiteitenkalender ingevuld kan worden).	De vroege en late dienst De late dienst ** (begint om 9.00 tot 18.00 uur)
9.30 uur tot 9.45 uur	Kinderen verschonen en eventueel naar bed brengen.	De vroege dienst verschoont de peuters. De late dienst verschoont en verzorgt de baby's. *
9.45 uur tot 10.45 uur	Dit kan per dag verschillen van: 3+ activiteiten op de groep of op de gang. Knutselactiviteiten op de groep. Activiteiten per leeftijdscategorie. Buiten spelen. Vrij spelen op de groep (met zelf gekozen speelgoed).	De vroege en/ of late dienst. Over hoe we dit duidelijk vorm gaan geven worden op dit moment lijnen op uitgezet.
10.45 uur tot 11.00 uur	Opruimen en de slapers uit bed halen.	De vroege en late dienst
11.00 uur tot 11.45 uur	Aan tafel om een boterham te gaan eten. Flessen geven aan de baby's.	De vroege dienst. De late dienst.

* De vroege dienst is verantwoordelijk voor de 2- tot 4-jarigen. Dit betekent dat de vroege dienst verantwoordelijk is voor het welbevinden van de kinderen en of iedereen iets gemaakt heeft wat gemaakt 'moet' worden die dag (bijv. verjaardag papa of mama).

** De late dienst is verantwoordelijk voor de 0- tot 2-jarigen. Zij zorgt ervoor dat de kinderen op tijd hun fles of iets anders krijgen en dat deze kinderen de individuele aandacht krijgen die zij altijd krijgen. Zij houdt dit ook bij op het bord zodat de overdracht naar de ouders 's middags goed verloopt.
Het aantal kinderen in de leeftijd 0-2 en 2-4 kan per dag verschillen. Hier naar kijken en elkaar helpen waar nodig is.

⁹ Kindercentrum Bim Bam - Naaldwijk

Tijd	Wat	Wie
11.45 uur tot 12.00 uur	De kinderen verschonen en voorbereiden op het naar bed gaan.	De vroege dienst verschoont de 2- tot 4-jarigen. De late dienst verschoont de 0- tot 2-jarigen.
12.00 uur tot 12.15 uur	De kinderen mogen nog even zelfstandig op een gerichte plaats spelen.	
12.15 uur tot 14.45 uur	De kinderen worden naar bed gebracht. Sommige kinderen gaan wat eerder en zijn dus ook wat eerder wakker dan de andere.	De vroege en late dienst (tijdens het slapen zijn ook de pauzes van de vroege en late dienst tussen 12.45 en 14.45).
12.30 uur tot 13.00 uur	De groep schoonmaken.	De vroege (tot 12.45) en late dienst
14.00 uur tot 15.30 uur	De kinderen die vanochtend naar bed zijn geweest gaan nu weer. Ze krijgen voordat ze naar bed gaan nog even een sapje.	De vroege dienst (i.v.m. pauze late dienst)
14.45 uur tot 15.00 uur	Opruimen van het spelen / gerichte activiteit.	De vroege en/of late dienst
15.00 uur tot 15.30 uur	Aan tafel om een crackertje, soepstengel, vla, kaakje of iets dergelijks te eten. Groepsboek en activiteitenkalender invullen**	De late dienst. De vroege dienst probeert op dit moment de bedden af te halen en op te maken. Lukt het opmaken niet dan gebeurt dit de volgende ochtend tussen 9.00 uur en 9.30 uur.
15.30 uur tot 16.30 uur	Buiten spelen, op de groep spelen, op de gang spelen of een knutsel maken. Eventueel met kinderen individueel een activiteit doen. Ook wordt nu de tafel nog even schoongemaakt en de grond aangeveegd.	De vroege en late dienst (om 16.30 uur gaat de vroege dienst naar huis)
16.30 uur tot 18.00 uur	De kinderen spelen op de groep, bij goed weer allemaal buiten. Ouders kunnen nu de kinderen op komen halen. Ze worden ontvangen door de late dienst en krijgen de overdracht van de dag van de late dienst.	De late dienst

** Het groepsboek is een boek waar we elke dag een stukje in schrijven over wat we die dag gedaan hebben. Hier kunnen ook leuke opmerkingen van kinderen in staan of iets bijzonders wat thuis gebeurd is (zoals geboorte, verjaardag).

De activiteitenkalender is een kaart waar we per dag op schrijven wie wat gedaan heeft en wat het doel ervan was (zie voorbeeld blz.. 43).

	Wie	Wat	Waar	Doel
	Welke kinderen hebben de activiteit gedaan	Wat was de activiteit	Waar is de activiteit uitgevoerd	Wat was het doel (waren de doelen) van de activiteit
Maandag				
Dinsdag				
Woensdag				
Donderdag				
Vrijdag				